

ПРИВАТНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Соболь В. Українське бароко: тексти і контексти. – Варшава: WUW (Видавництво Варшавського університету), 2015. – 382 с.

За останні три десятиліття дослідження українського літературного бароко має помітні здобутки після цілковитого його замовчування в попередні роки із причин ідеологічних. Більше того, у сфері вивчення давньої української літератури студії з бароко стали домінуючими, пріоритетними. Результати вивчення барокового феномену ґрунтовно зафіксовані у другому томі нової 12-томної «Історії української літератури», виданому у 2014 р. Серед авторів цього тому є і Валентина Соболь, яка впродовж двох десятиліть послідовно та ретельно досліджує барокові пам'ятки XVII – XVIII ст. і належить до відомих в Україні та за кордоном дослідників цього періоду.

Нова книжка В. Соболь хоч і має загальну та всеосяжну назву «Українське бароко», проте вміщує матеріал, який об'єднує наскрізна концепція – показати відображення ментальності та історію повсякденності в давніх українських літературних пам'ятках. Особливий інтерес автора в цьому напрямі випадає на антропологічні виміри

тексту. Зокрема, дослідницю цікавить його персональний, приватний простір, досі мало врахований українськими дослідниками бароко, проте вже достатньо вивчений нашими істориками (наприклад, праці Н. Яковенко «Паралельний світ» та «Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. Волинь і Центральна Україна»).

У першому розділі книжки В. Соболя підсумовує все, що було зроблене дотепер у галузі вивчення українського бароко, визначивши основні напрями та нові тенденції у дослідженні цього явища. Цей розділ щедрий на численні посилання, які створюють ефект “глибини” вивчення теми, адже за тими посиланнями – величезна робота, здійснена вітчизняними і зарубіжними дослідниками.

Окремо в розділі мовиться про науковий здобуток Івана Франка у вивченні давнього письменства, зокрема барокового періоду. Автор доводить, що ретельні студії І. Франка й сьогодні мають своє наукове й методологічне значення. Однак, на мій погляд, варто було б зауважити в книжці, що такий авторитетний дослідник давніх текстів, як І. Франко, не завжди був послідовним у своїх працях, це стосується і його оцінки барокових текстів. З одного боку, він виявив титанічні зусилля для пошуку, зібрання, публікації, осмислення давніх пам’яток, а з другого – іноді підходив до їх оцінки з позицій, які сам же застосовував до літературних явищ XIX ст. Зокрема, він називав життя “найприкрішою лектурою”, бо не знаходив там боротьби з аскетичним духом. Перекладні прозові збірники уявлялись йому “смітником людського духу” (ця негачія викликана тим, що давні твори, на його думку, нічого не дають для духовного розвою сучасника). Відмовляв він в історико-літературному значенні барокової прози XVI – XVIII ст., яка начебто не могла розбудити ні духовного руху, ні оживлення літературної творчості. Звідси в дослідника “звинувачення” на адресу “Апокрисиса” Христофора Філапета, бо написаний, мовляв, важкою літературною мовою; прози Мелетія Смотрицького, котрого називає “комедіантом стилю”. Зарахувавши Барановича, Галятівського, Гізеля, Туптала, Ясинського, Прокоповича до “схоластичних вчених”, І. Франко категорично стверджував, що їх “здоровенні книги” не мають ніякої літературної вартості.

Сучасні дослідження про названих письменників довели несправедливість суджень І. Франка, більше того – обґрунтували вагомий внесок цих авторів у розвиток українського бароко.

Другий розділ книжки найбільше відповідає концептуальному задуму В. Соболя – відтворити в давніх пам’ятках

приватний світ людини бароко. У центрі студій – козацькі літописи, щоденники, діарії, автобіографії, мемуари, яких виявилось чимало, особливо у XVIII ст., але які або забулися, або не досліджувалися. Несподіваний і вельми цікавий аспект барокової творчості постає в таких підрозділах, як “Одяг у світлі приватності та літературної імагології”, “Сон у бароковій літературі”. Зроблено важливий висновок про те, що доба бароко значно увиразнила індивідуальне начало в літературі, на відміну від Середньовіччя, яке майже не помічало приватну людину і вимірювало її внутрішній простір лише з погляду віри в душі. В. Соболя бачить традиційний сакральний і приватний дискурс у зображенні української та особистої історії, повсякденного побуту, навіть незначних подій, які для конкретної людини мали величезне значення.

У третьому розділі розглянуто давньоукраїнську перекладну літературу барокової доби. Авторка зізнається, що ця тема задумувалася як монографічне дослідження, для чого був зібраний та опрацьований відповідний матеріал, який охоплює другу половину XVI – XVIII ст. Значна частина цього доробку увійшла до другого тому 12-томної “Історії української літератури”. У книжці подано розширений варіант дослідження. Розділ увиразнив загальноєвропейський контекст українського літературного бароко, оскільки твори, які перекладалися і входили в культурний простір України, певною мірою впливали на художні пошуки українських авторів, розширювали тематичний та художній діапазони вітчизняних барокових текстів.

Зважаючи на зміст і концептуальність книжки В. Соболя “Українське бароко”, можна погодитися з автором, що “присутність бароко в українській естетичній свідомості є органічною”, “прочитання різножанрових творів бароко і крізь призму джерел, і в аспекті історії повсякденності зміцнює переконання в цьому”.

Серед праць про українське бароко рецензована книжка займе своє місце як продовження плідного наукового пошуку, як наближення до розуміння специфіки та самотності вітчизняного письменства XVII – XVIII ст. А те, що вона видана у Варшаві, додає їй значення міжнародного розголосу наукових досягнень України.

*Петро Білоус
м. Житомир*

Отримано 26 січня 2017 р.